

СТАНОВЛЕННЯ УАПЦ НА КИЇВЩИНІ В РОКИ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Стаття присвячена формуванню церковно-інституційної структури УАПЦ на Київщині в роки німецької окупації. Відродження церковного життя на Київщині супроводжувалося об'єктивними труднощами: необхідністю відбудови сакральних споруд, підготовкою священницьких кадрів, гострою нестачею богослужбової літератури, начиння та антимінсів. За результатами роботи архиєрейського Собору в Києві була висвячена нова група єпископів і створене окреме вікаріатство Адміністратора УАПЦ, що мало керувати відродженням церковного життя на Сході України. Це свідчить про те, що центр автокефального руху поступово перемістився з Волині до Києва.

Ключові слова: Православна Церква, Київщина, окупація, Никанор Абрамович.

Постановка проблеми та її актуальність. Історія українського православ'я в роки Другої світової війни продовжує привертати увагу дослідників, породжує палкі наукові й суспільні дискусії. Вагомий внесок у наукове вивчення цієї проблеми здійснили В. Борщевич, І. Власовський, Ю. Волошин, О. Лисенко, о. Тимофій Міненко, В. Пашенко, С. Савчук та Ю. Мулик-Луцик, Н. Стоколос та інші автори.

Власне джерельна база досліджуваної теми доволі вузька, що позначилося на історіографії проблеми. Авторіві поталанило віднайти в архівних зібраннях нові джерельні матеріали, що дають змогу детальніше розкрити процес становлення УАПЦ, створюють потребу глибшого дослідження обставин проведення Київського Собору. З огляду на це *метою наукової статті* є висвітлення формування церковно-інституційної структури УАПЦ на Київщині в роки німецької окупації.

Сьогодні більша частина дослідників пов'язує виникнення УАПЦ формації 1942 р. із так званим декретом митрополита Варшавського Діонісія від 24 грудня 1941 р. З перших днів свого існування Адміністрація УАПЦ, виступаючи за реалізацію ідеї

Смирнов Андрій Іванович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії ім. проф. М.П. Ковальського Національного університету «Острозька академія», м. Острог.

© Смирнов А.І., 2020

автокефалії української Церкви, була змушена рахуватися з щонайменше кількома чинниками: по-перше, визначення взаємин з АПЦ; по-друге, врахування настроїв серед вірян, які вимагали висвяти єпископів на Сході; по-третє, адаптація до нових політичних умов (співіснування з німецькою окупаційною адміністрацією). Ускладнювала ситуацію відсутність безпосередньої комунікації з митрополитом Діонісієм, якому німці категорично заборонили відвідувати райхскомісаріат «Україна».

Одним із головних викликів для УАПЦ була катастрофічна нестача архиєреїв, оскільки автокефалістів представляв лише архиєпископ Луцький і Ковельський Полікарп, а ієрархам з Генерал-губернаторства не вдавалося отримати перепустку для в'їзду на територію України. У лютому 1942 р. у Пінську владика Полікарп за допомогою архиєпископа Олександра Іноземцева розпочав рукоположення єпископів для Української Церкви в канонічній єдності з Варшавським митрополитом. Нововисвячених архиєреїв Юрія Кореністова, Никанора Абрамовича та Ігоря Губу включили до складу Собору єпископів.

Пріоритетним завданням розбудови Адміністрації УАПЦ було відродження церковно-єпархіального життя в центральних і східних регіонах окупованої України. Нововисвячені єпископи УАПЦ Никанор Абрамович та Ігор Губа 12 березня 1942 р. прибули до Києва. Напередодні вони отримали від владики Полікарпа інструкцію з 20 пунктів, якою мали керуватися в своїй діяльності щодо організації церковних структур.

Згідно з документом головним завданням вікаріїв було відкриття парафій і призначення священників та членів причту. Владикам доручалося ретельно перевіряти документи кандидатів на священство і клириків, рукоположених іншими архиєреями. Духовні особи УАПЦ митрополита В. Липківського мали прийматися відповідно до пінської постанови. Настоятель мав керувати парафією разом із членами причту й церковним старостою. За потреби на місцях могли створюватися парафіяльні ради. Єпископи-вікарії отримували право призначати й звільняти священників, дияконів, іподияконів і дяків, а також нагороджувати духовенство нижчими церковними нагородами до протоієрейства включно. З розвитком парафіяльної мережі найближчими помічниками владик мали стати благочинні. Для керівництва єпархіями вікаріям доручалося організувати єпархіальні управління, а також створити дорадчі

органи – єпископські ради з авторитетних мирян. Отже, як зазначає о. Т. Міненко, інструкція базувалася на довоєнній волинській церковній практиці організації єпархіяльно-парафіяльного устрою, за якою головну роль відігравав архиєрей, а не миряни (*УАА, Minenko Collection, box 57, item 1406*). Водночас ієрархам УАПЦ доводилося на місці розв'язувати багато складних канонічних питань, зважаючи на власний пастирський досвід і богословську освіту.

У неділю 15 березня 1942 р. владики Никанор та Ігор відправили урочисту літургію в Андріївському соборі, «в якому не могли вміститися вірні, що давно вже не чули архиєрейської Служби Божої в рідній мові» (*Власовський, 1998: 217*). Правдоподібно саме під час цього богослужіння відбулося посвячення київського духовенства згідно з чином приєднання, затвердженим на Пінському Соборі. Оскільки в лютому німецька влада ліквідувала Київську церковну раду, то в місті залишилося всього три церкви й вісім священнослужителів УАПЦ. Решта парафій і монастирів перебували під омофором єпископа Пантелеймона, який користувався всебічною підтримкою окупаційної адміністрації (*Мартирологія, 1987: 710*).

Входження вірян і «липківського» духовенства до молитовного й літургійного єднання з Адміністрацією було оформлено підписанням Акта від 19 березня 1942 р. Настоятелі трьох київських церков протоієреї Юрій Пелешук, Микола Саранча й Федот Шпаченко, уповноважені німецькою владою представляти інтереси УАПЦ, «на скуюток бажання віруючих цієї Церкви і чоловічих органів її, цим передаємо зверхність і представництво Православної Автокефальної Церкви репрезентантові Адміністратора Автокефальної Православної Церкви на визволених українських землях – єпископові Чигиринському Никанорові в Києві» (*Мартирологія, 1987: 708*). Канонічною підставою для цього стала пінська ухвала від 10 лютого 1942 р. Найвищою духовною владою для УАПЦ клирики визнали Собор єпископів у складі п'яти архиєреїв. Цей акт відкривав додаткові можливості для Адміністрації посилити свої позиції в Центральній та Східній Україні, а також запобіг розколу автокефального руху під час війни. Його загроза, як твердить Ю. Волошин, була надзвичайно великою в разі визнання волинським духовенством «липківців» як «самосвятів» (*Волошин, 1997: 47*).

Формування церковно-інституційної структури УАПЦ на Київщині відбувалося за вельми несприятливих обставин, пов'язаних із протидією окупаційній владі. Очільники німецьких цивільних органів відмовлялися зустрічатися з новоприбулими ієрархами, оскільки були задоволені співпрацею з єпископом Пантелеймоном. Останній у спеціальному посланні звинуватив владик Никанора та Ігоря в тому, що вони «увійшли в молитовне та літургічне об'єднання з одлученими та зверженими самосвятами, хочаби таким чином надати нібито канонічну санкцію самосвятам... Єпископи своїм дійством впроваджують новий соблазн та заколот в церковне життя нашої України та на підставі 10 і 11 Апост[ольських] прав[ил] підлягають відлученню від святої Православної Церкви та позбавлення сану». Відтак владика Пантелеймон заборонив своїм православним священникам, ченцям і мирянам входити в церковне спілкування з архиєреями Адміністрації, «оберігаючи себе від смертельного гріха та суду Божого. Рівно ж церквам і парафіям згаданих самосвятців та єпископів приймати не можна» (*Мартирологія, 1987: 707*). Як впливає з тексту відозви, ієрарх не знав про особливий чин приєднання «липківського» духовенства, тому помилково ототожнив дві еклезіальні структури.

Своєю чергою владика Полікарп, реагуючи на закиди автономістів, видав архиєпископський лист від 8 квітня 1942 р., в якому наголошувалося: «Істота подій у нашій Православній Автокефальній Церкві на українських землях зводиться до питання, чи бути тут нашій Православній Церкві дійсно українською національною Церквою з своєю рідною мовою в богослужінні, Церквою, овіяною традиціями соборноправними і її минулого і всією національно-культурною духовною красою, чи навпаки, бути їй зряддям у руках купки москвофілів єпископів для панування над українським народом Москви і духу московського». Крім того, адміністратор вважав, що автокефалія 1924 р. була надана не Польській державі, а «православній церковній громаді на землях, що входили в склад Польщі», і продовжує далі існувати (*Мартирологія, 1987: 657; Власовський, 1998: 219-220*).

Міська управа надала для УАПЦ митрополичі палати на території Софійського собору, однак єпископ Никанор постійно відчував труднощі матеріально-побутового характеру: відсутність телефонного зв'язку, електро- і водопостачання (*Мартирологія, 1987: 712*;

Дублянський, 1962: 34; Чигиринський, 1962: 8). Під час окупації українцям не дозволяли звершувати богослужіння як в Софійському соборі, так і в Малій Софії.

Важливим джерелом інформації про умови архипастирської праці владики Никанора після приїзду до Києва є його лист до архієпископа Полікарпа, датований 21 квітня 1942 р. У ньому, зокрема, йдеться про першочергові заходи й плани вікарія:

1. «Негайно приступити до праці по відбудові зруйнованого релігійного життя...».
2. Лояльно ставитися до німецької влади, але без підлабузництва.
3. Не звертати увагу на протидію єпископа Пантелеймона.
4. Перебрати на себе повноваження Київської церковної ради.
5. «Заложити Вище церковне управління в Києві й нав'язати контакт з іншими українськими областями».
6. Не втручатися в політичні справи.
7. Швидко призначати священників на парафії.
8. «Організувати деканати, призначити благочинних і доручити їм безпосереднє керування церковною справою на місцях» (*Мартирологія, 1987: 712-713*).

Відповідно до розпорядження владики Никанора 1 квітня 1942 р. було створене Вище церковне управління. Воно складалося з адміністративного, освітнього, судового та господарчого відділів. На посаду керівника справ призначено Романа Мельниченка, котрий згодом був висвячений на священника. На жаль, архів Вищого церковного управління УАПЦ у Києві, яке керувало церковним життям Східної України, був утрачений під час евакуації, що значно ускладнює дослідження його діяльності (*Дублянський, 1964: 41*).

Головною проблемою, з якою зіткнулися владики після прибуття до Києва, був великий брак священників на парафіях, які стихійно відроджувалися з приходом німецької влади. «...Двері архиєрейського дому не зачинялися від безперестанних делегацій парафій, що вперто чекали на приїзд українських єпископів, які б вивести для них українських священників», – писав митрополит Никанор до І. Власовського в 1956 р. (*Власовський, 1998: 218*). Ураховуючи це, владики почали, насамперед, висвячувати досвідчених дияконів, а потім представників інтелігенції з богословською освітою. Водночас вони керувалися рекомендаціями Пінського Собору щодо можливості висвяти під час літургії кількох ставленників у священнослужителі. Протягом перших трьох місяців було

рукоположено 122 священники, котрих «посилалося, як місіонерів, які мали своїм завданням не тільки обслуговувати доручені парафії, але й організовувати церковне життя в околиці» (*Чигиринський, 1962: 9*).

Загалом станом на 1 вересня 1942 р. УАПЦ налічувала 513 парафій, з яких 298 припадало на Київщину, а решта – на інші області. До Адміністрації приєдналося 93 «липківських» священників і 226 клириків РПЦ. Владика Никанор наводить такі дані щодо освітнього рівня духовенства: «З вищою богословською освітою – 3, вищою загальною освітою – 51, середньою духовною – 42, середньою загальною – 104, нижчою зі спеціальною підготовкою – 49, нижчою без спеціальної підготовки, але з довголітньою церковною практикою – 16» (*UAA, Minenko Collection, box 100, item 1960; Чигиринський, 1962: 9-10*). Великий поспіх і брак підготовлених кандидатів та богослужбової літератури призвели до того, що духовний сан часто приймали випадкові й малограмотні люди, котрі своєю поведінкою дискредитували Церкву. З огляду на це в Києві була створена іспитова комісія, яка мала перевіряти духовний та освітній рівень кандидатів. На думку Ю. Волошина, автокефалісти мали більший авторитет на селі, оскільки в 1920-х роках. УАПЦ користувалася чималою популярністю саме серед сільського населення (*Волошин, 1997: 53, 60*).

Духовним центром православних українців у Києві, як зазначав А. Дублянський, став Андріївський собор, що під час богослужінь був завжди переповнений (Дублянський, 1962: 36). Позаяк ще на початку квітня владика Ігор переїхав до Умані, то регулярні відправи в ньому звершував єпископ Никанор. Надзвичайно цінними видаються спогади Ігоря Денисенка, котрий у дванадцятирічному віці прислужував у храмі: «В Андріївському соборі в той час тон задавало духівництво липківської висвяти. Першим настоятелем був згаданий мною о. Петро, привітний і контактний чоловік, хороший промовець. Потім він кудись від'їхав, і настоятелем став о. Юрій, навпаки, похмурий і неконтактний чоловік, але теж хороший промовець, проповіді якого були дуже патріотичними. І той, і другий часто цитували Святе Письмо і Шевченка, ніколи не заглядаючи в папірці. Тут служив священник липківської висвяти о. Григорій, який пізніше від'їхав, здається, в Таращу, і тут вже бував тільки наїздами. Тут служив статечний і вдумливий протодиякон о. Карпо з тієї ж когорти, у 1943 році він був висвячений

на ієрея і кудись від'їхав» (Денисенко, 2005: 22-23). Значно складнішою була ситуація в інших храмах УАПЦ. Зокрема, під час архиєрейської Служби Божої на Солом'янці молилося не більше ста вірян (*Мартирологія, 1987: 716*).

Відновлення повноцінного літургійного життя на парафіях потребувало не тільки священнослужителів, але й церковних речей і богослужбових облачень. Зокрема, владики відчували гостру нестачу мощей для антимінсів і мира для звершення таїнств. Дізнавшись про це, небайдужі віряни принесли скляний дзбан мира з дореволюційних часів, а музеї безперешкодно повернули старовинні антимінси, які вважалися символом влади єпископа і маркували кордони його пастирського впливу. Труднощі з мощами були подолані завдяки допомозі обновленського єпископа Вікентія Никіпорчука, котрий привіз велику частину мощей великомучениці Анастасії Узорішительки. Після невдалої спроби автокефалістів дістати в Києво-Печерській лаврі мощі для антимінсів, єпископ Пантелеймон Рудик сам запропонував для них необхідну кількість реліквій великомучениці Варвари. Згодом вдалося отримати з Харкова мощі святого Афанасія Лубенського (*Власовський, 1998: 233; Чигиринський, 1962: 10*).

За дорученням владики Полікарпа єпископ Никанор розпочав пошук кандидатів до єпископського служіння серед місцевої інтелігенції. Протягом квітня йому вдалося підшукати вісім мирян-удівців, але тільки один із них – Степан Гаєвський – був висвячений на архиєрея (*Мартирологія, 1987: 715*). З огляду на воєнний час більшість кандидатів довелося підбирати без погодження з адміністратором, який встиг рекомендувати тільки священників П. Тимошука і М. Тарнавського. Каталізатором висвят могло стати повідомлення про намір німців невдовзі заборонити архиєрейські хіротонії. Однак, як стверджував о. Т. Міненко, це пояснення було пізнішою вигадкою, оскільки в листуванні між ієрархами немає згадок про загрозу з боку окупантів (*Власовський, 1998: 222; UAA, Minenko Collection, box 57, item 1406*).

9 – 17 травня 1942 р. у Києві проходив другий Собор єпископів УАПЦ за участю духовенства і мирян, який обрав нових ієрархів і ухвалив низку важливих організаційних рішень. Він був скликаний не головою Собору чи адміністратором, а вікарними архиєреями, що не відповідало канонічному праву й православній практиці. Щоправда, їм вдалося отримати карт-бланш від архиєпископа Полікарпа на нові єпископські хіротонії. Зокрема, 4 травня

в листі до владики Никанора він писав: «Обставини вимагають, щоб в самому найближчому часі всі головні міста на Україні були обсажені єпископами, як Харків, Суми, Білгород, Херсон, Запорізька область, Ворошилівська, Сталінська, а також і Крим, й інші міста і містечка. Отже ж, Вам як старійшому і як мешкаючому в Києві, звідкіля можливо нав'язати будь-який контакт із тими містами і областями, доручаю підшукувати достойних кандидатів на єпископів, які б відповідали вимогам канонічним Православної Церкви. Висвячувати на єпископів таких кандидатів благословляю Вам згідно ухвалам Собору єпископів, який Ви зможете зібрати, а мені Ви маєте надсилати всякий раз копії ухвал, життєписи висвячених єпископів і обітничі єпископські для дальнішого канонічного оформлення» (*UHECA, UAOC records, box 2, folder 3*). Підтвердження цієї інформації знаходимо в листі архієпископа Полікарпа до архієпископа Олександра від 3 червня 1942 р.: «Я примушений був дати свою згоду, як Адміністратор, владикам Никанору й Ігорю, щоб вони висвятили єпископів у Києві з кандидатів, вибраних на Пінському Соборі, й з місцевих людей, кандидатури яких виставлять церковні ради, і які будуть відповідати вимогам канонічним» (*UAA, Minenko Collection, box 57, item 1406*).

Як свідчать нововиявлені нами в архіві УПЦ у США ухвали Київського Собору, впродовж 9 – 11 травня соборяни заслухали звернення від владики Полікарпа і висвятили двох нових єпископів: Чернігівського Фотія Тимощука та Білоцерківського Мануїла Тарнавського, а також включили їх до складу архиєрейського Собору (ч. 1–4). 11 травня владики Никанор виголосив доповідь «про хаос в церковному житті на звільнених від більшовиків східних українських землях, внаслідок довголітнього більшовицького панування з одного боку, та розкладової роботи представників московського церковного проводу протягом останнього часу з другого боку». У ній вікарій адміністратора, зокрема, звернув увагу на необхідність пастирської опіки над православним населенням, яке «тужить за церковним життям» і просить надіслати священників і єпископів. З огляду на це на підставі 36 Апостольського правила було ухвалено рішення ч. 5 хіротонізувати 4 кандидатів, запропонованих Вищим церковним управлінням, і згодом просити благословення на їх висвяту у владик Діонісія, Олександра, Полікарпа.

Відтак 12 травня колишній протоієрей Михаїл Хороший був рукоположений у єпископа Єлисаветградського, а 14 травня висвячено

на єпископа Переяславського громадсько-політичного діяча Степана Скрипника, що дістав у монашому постригу ім'я Мстислав. «Рукополагали мене владики Никанор, Ігор і щойно висвячений владики Михаїл, – згадував митрополит Мстислав. – Висвята відбулась удосвіта – в такий таємний спосіб відбувалося три хіротонії. Крім єпископів було два священники, диякони, були хлопчики. Співало троє людей...» (*Мартирологія, 1987: 740*). Після цього були висвячені єпископи Лубенський Сильвестр Гаєвський (16 травня) і Житомирський Григорій Огійчук (17 травня). Усі архиєрейські хіротонії відбувалися у підземній церкві прп. Сергія Радонезького, яку спорудили під Андріївським собором у Києві в 1864 р. з ініціативи А. Муравйова.

17 травня пройшло розширене засідання архиєрейського Собору за участю працівників Вищого церковного управління, а також представників духовенства й мирян. Секретарем Собору призначили Р. Мельниченка. Заслухавши доповідь єпископа Чигиринського Никанора про стан Православної Церкви в Україні, соборяни ухвалили (ч. 14):

1. Вищою церковною владою є Собор єпископів на чолі з архиєпископом Пінським Олександром.

2. Обрати головою засідання вікарія адміністратора в Києві архиєпископа Никанора.

3. Звернутися з привітаннями до «високих достойників Святої Автокефальної Православної Церкви» владик Діонісія, Олександра, Полікарпа.

4. Ухвали Собору подати на затвердження митрополиту Діонісію та просити благословення владики Полікарпа.

5. Ухвали Собору подати до відома архиєпископа Олександра та єпископа Георгія.

6. Просити владику Полікарпа подати ухвали до відома державної влади.

7. Наречення єпископів, хіротонізованих у Києві, подати на затвердження владики адміністратора (УНЕСА, UAOC records, box 2, folder 3).

Характерно, що в ухвалі ч. 15 було висловлене ставлення УАПЦ до автономістів. По-перше, Почаївський «псевдособор» був визнаний «неправним і неіснуючим, а постанови його не належними до виконання». По-друге, соборяни вирішили «не мати молитовного єднання з його учасниками, аж доки вони не покаються і

не повернутися до свого канонічного митрополита». По-третє, «священнослужителів на звільнених українських землях і всю віруючу людинність закликати до єднання в Єдину Святу Автокефальну Православну Церкву» (*UHECA, UAOC records, box 2, folder 3*). Крім того, архиєрейський Собор постановив вважати митрополита Діонісія місцєблостителем Київського митрополичого престолу до наступного Всеукраїнського церковного Собору, просити архиєпископа Полікарпа прийняти титул митрополита Волинського і Луцького, а владика Олександра – титул митрополита Пінського і Поліського (ч. 16).

Відповідно до ухвали ч. 17 соборяни вирішили просити владика Никанора прийняти під своє безпосереднє керівництво Київську кафедру й титул архиєпископа Київського і Чигиринського з підпорядкуванням правобережних районів, а також єпископа Ігоря – прийняти титул архиєпископа Полтавського і Кременчузького. Собор уповноважив владика Никанора на власний розсуд визначити територіальні межі діяльності нововисвячених ієрархів. Його учасники звернули особливу увагу на необхідність впорядкування церковного життя і вжили низку організаційних заходів (ч. 17):

1. Затвердили положення про Вище церковного управління, персональний склад якого формував архиєрей. За київським зразком мали бути створені єпархіальні управління як дорадчі органи при єпископах.

2. Визнали актуальність повернення церковного майна і землеволодінь.

3. Розпочали роботу над відкриттям навчальних закладів або короткотермінових курсів для підготовки священнослужителів.

4. Заснували в Києві органи для друку богослужбових книг й охорони святинь і пам'яток церковної старовини.

5. Запровадили добровільні внески на утримання керівних органів від парафій у розмірі 20% усіх прибутків, що надходять як пожертви вірян.

Як впливає з останньої постанови, всі ухвали Собору єпископів передбачалося оголосити для духовенства й мирян УАПЦ, а також роз'яснити їм «заколотницьку діяльність на Україні представників Московської Церкви, закликавши до єднання в єдину святу Автокефальну Православну Церкву» (ч. 18) (*UHECA, UAOC records, box 2, folder 3; UAA, Minenko Collection, box 2, item 1*).

Очевидно, така войовнича риторика соборян лише поглиблювала міжправославне протистояння і не сприяла примиренню Церков.

Після завершення Київського Собору владика Мстислава делегували до Луцька для інформування адміністратора про релігійно-церковні процеси в центральній Україні. Skorиставшись сприятливим моментом, 24 травня вони рукоположили Геннадія Шиприкевича в єпископа Січеславського. Порозумівшись із Сікорським, Скрипник дістав благословення залишитись у Києві допомагати архієпископу Никанору розбудовувати церковне життя (*Дублянський, 1964: 6*). Попри те, що Мстислав номінально був висвячений на єпископа Переяславського, через перепони з боку німців він фактично перебував у Києві разом із владикою Никанором як його помічник. Поступово всі київські ухвали й хіротонії були затверджені владиками Полікарпом (24 травня), Олександром (17 червня) і Діонісієм (25 серпня). Як свідчать нововиявлені джерела, останній надав згоду прийняти титул місцеблюстителя Київського митрополичого престолу з певними застереженнями. «Також мусите на майбутнім Соборі роз'яснити значення невдало шуканого щодо мене титулу «місцеблюстителя» Київського престолу, – писав митрополит Діонісій до архієпископа Никанора. – Як голова Автокефальної Нашої Церкви, я є «органічно» місцеблюстителем цього престолу і вся моя дотеперішня діяльність впливає власне з невідривності мого положення від опіки над Київським престолом. Й лише в сенсі ствердження цього, що вже є, себто, що я, як Голова Церкви блюду цей престол, а не в сенсі надання мені титулу. Я погоджуюся на формулювання Собору щодо «місцеблюстителя». Крім того, Варшавський митрополит рекомендував надати Абрамовичу інший почесний титул, оскільки «титул архієпископа Київського належить голові Церкви» (*AWMP, sygn. 1151-RII-6D (Cerkiew ukraińska w latach 1939–1944)*). Через це до жовтня ієрарх підписувався як «заступник адміністратора УАПЦ у Києві».

Висновки. Отже, як впливає з документальних джерел, відродження розгромленого більшовиками церковного життя на Київщині супроводжувалося об'єктивними труднощами: необхідністю відбудови сакральних споруд, підготовкою священницьких кадрів, гострою нестачею богослужбової літератури, начиння та антимінсів. За результатами роботи архиєрейського Собору за участю духовенства і мирян в Києві була висвячена нова група єпископів і створене окреме вікаріатство Адміністратора УАПЦ, що мало

керувати відродженням церковного життя на Сході України. Це свідчить про те, що центр автокефального руху поступово перемістився з Волині до Києва, хоча більшість хіротонізованих у роки окупації владик УАПЦ представляла волинську духовну верству.

Використані посилання

- Власовський І. (1998). *Нарис історії Української Православної Церкви*, Т. 4: (XX ст.). Ч. 2, Київ. 384 с.
- Волошин Ю. (1997). *Українська православна церква в роки нацистської окупації (1941–1944 рр.)*. Полтава. 151 с.
- Денисенко І. (2005). Уривки з минулого. Ч. 1. До 1948-го. *Молода нація*, № 2. С. 5–60.
- Дублянський А. (1962). *Тернистим шляхом: Життя митрополита Ніканора (Абрамовича)*. Лондон. 80 с.
- Дублянський А. (1964), Київський Собор 1942 року, *Рідна Церква*, ч. 52, С. 4–6.
- Мартирологія Українських Церков* (1987), Т. 1. Торонто-Балтимор. 1207 с.
- Чигиринський Є. Н. (1962). Українська Православна Церква в 1941–1943 роках. *Рідна Церква*. ч. 49. С. 8–10.
- Archiwum Warszawskiej Metropolii Prawosławnej, sygn. 1151-RII-6D (Cerkiew ukraińska w latach 1939–1944).
- Ukrainian History and Educational Center Archives, Somerset, New Jersey, UAOC records, box 2, folder 3.
- University of Alberta Archives (UAA), Minenko Collection, box 2, item 1.
- UAA, Minenko Collection, box 57, item 1406.
- UAA, Minenko Collection, box 100, item 1960.

References

- Vlasovsky I. (1998), *Outline history of the Ukrainian Orthodox Church*, Vol. 4. P. 2, Kyiv.
- The martyrdom of the Ukrainian Churches* (1987), V.1. Ukrainian Orthodox Church, Toronto-Baltimore.
- Voloshyn Yu. (1997), *Ukrainian Orthodox Church during Nazi occupation, 1941–1944*, Poltava.
- Denysenko I. (2005), Excerpts from the past. Ch.1. Till 1948, *Young nation*, № 2, p. 5–60.
- Dublianskyi A. (1962), *Thorny Path: Metropolitan Nikanor Abramovych's Life*, London.
- Dublianskyi A. (1964), Kyiv Council 1942, *Native Church*, Vol. 52, P. 4–6.
- Chyhyrynskiy Ye. (1962), Ukrainian Orthodox Church, 1941–1943, *Native Church*, Vol. 49, P. 8-10.
- Archiwum Warszawskiej Metropolii Prawosławnej (AWMP), sygn. 1151-RII-6D (Cerkiew ukraińska w latach 1939–1944).
- Ukrainian History and Educational Center Archives, Somerset, New Jersey (UHECA), UAOC records, box 2, folder 3.
- University of Alberta Archives (UAA), Minenko Collection, box 2, item 1.
- UAA, Minenko Collection, box 57, item 1406.
- UAA, Minenko Collection, box 100, item 1960.

Smyrnov A.
**THE ESTABLISHMENT OF UAOC IN THE KYIV REGION DURING
THE NAZI OCCUPATION**

The article deals with the making of church structure of the of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in the Kyiv region during the German occupation. The Metropolitan Dionisii Valedynskyi of Warsaw gave his blessing for the establishment of the UAOC and designated Archbishop Polikarp Sikorskyi as administrator of the Church. In February 1942 Sikorsky consecrated the first two bishops of the UAOC on Ukrainian territory (Nykanor Abramovych and Ihor Huba). The wartime Autocephalous Church attracted the more nationally conscious faithful and readily welcomed the revival of the Ukrainian language and national traditions in the life of the church.

The revival of church life in the Kyiv region was accompanied by the following difficulties: rebuilding sacred buildings, training priests, lack of liturgical literature, items and antiminses. According to the results of work of the Council of bishops in Kyiv the new group of hierarchs was consecrated, Metropolitan Dionisii was elected as locum tenens of the Metropolitan See of Kyiv, and separate vicariate was established. It should manage church revival in Eastern Ukraine. This indicates that the center of the autocephalous movement gradually shifted from Volhynia to Kyiv. and in May 1942 the Kyiv Council of UAOC bishops

The study proved that, firstly, the revival of church structures in the occupied territory was significant and vital for the spiritual needs satisfaction of the Orthodox population. Secondly, the occupation authority contributed to the restoration of the church network primarily to meet its own interests. On the one hand, this authority opposed itself the Stalinist regime, and on the other hand, was aimed to use the Orthodox Church for its own colonialist policy. Not only the slightest resistance was brutally suppressed by Germans, but any manifestation of Ukrainian religious identity was prevented.

Keywords: the Orthodox Church, Kyiv region, occupation, Nykanor Abramovych.